

Урош Б. БАБИЋ*

Министарство унутрашњих послова Републике Србије

Јована В. ПАВЛОВИЋ**

Православни богословски факултет у Београду

ТЕОЛОШКИ И ПОЛИТИЧКИ ИЗАЗОВИ САВРЕМЕНЕ ДЕСЕКУЛАРИЗАЦИЈЕ НА БАЛКАНУ: РЕГРУТОВАЊЕ ЦИХАДИСТА

Апстракт: Анализе најновијих *Tesat* извештаја и статистичких података показују да су индивидуалне екстремистичке акције у Европској унији најбројније и да су углавном подстакнуте друштвеним мрежама, посебно Телеграм мрежом након 2016. године. Балкан се издваја као мултиконфесионално транзитно подручје где се двосмерно врше регрутације: ка Исламској држави и ка земљама Европске уније, представљајући самим тим увек актуелан безбедосни проблем за земље Европске уније. Статистички подаци указују да је највећи број регрутација на Балкану извршен с подручја Косова и Метохије. Анализом византијских извора из периода од VIII до X века пружа се боље разумевање теолошких позадина савремених дешавања и фундаменталних разлика ислама и хришћанства. Овај рад има за циљ да прикаже безбедосне проблеме и принципе регрутације цихадиста на Балкану као и да укаже на неопходност усвајања европских правних оквира регулисања терористичких садржаја на друштвеним мрежама.

Кључне речи: Балкан, византијски извори VIII–X век, регрутације, цихадисти, Европска унија.

ИСЛАМ И ХРИШЋАНСТВО

ТЕОЛОШКО-ИСТОРИЈСКИ ОКВИРИ ИСТРАЖИВАЊА

Теза Питера Бергера (Peter Berger) да је однос секуларано–сакрално¹ у савременом свету еволуирао доводећи до слабљења секуларног елемента у прилог сакралног (Бергер 2008: 157) заправо је отворила ново питање о узроцима појаве десекуларизације, назовимо је и надкомпензаторном сакрализацијом савременог света,²

* Мастер Тероризам, организовани криминал и безбедност, Универзитет у Београду. babicuros2021@gmail.com

** Научни сарадник, jovana.pavlovic981@gmail.com.

1 Секуларизацију дефинише као *the process by which sectors of society and culture are removed from the domination of religious institutions and symbols*, а корене секуларизације Бергер проналази у хришћанству, конкретно, протестантизму (Berger 1967: 107).

2 *Great religious passion, a defiance of what others have defined as the Zeitgeist, and a return to traditional sources of religious authority* (Berger 1999, 6).

а пружени судо сада следећи одговори (Berger 1999: 14): 1. религија као конзервативна струкура пружа појединцу преко потребно осећање стабилности, 2. секуларизација³ нечим што бисмо могли подвести под дијалектичку нужност са собом повлачи десекуларизацију. Исламска есекуларизација на савременом Балкану се појављује у ненасилној и насилној форми; прва се односи на примену салафистичке идеологије на сферу веровања и свакодневног понашања, док друга, врло ретка, подразумева терористичке акције (Веѓићевић 2016: 79–91). Салафизам је нововековна хибридна конструкција с претензијама ка VII веку и као оригиналним формама ислама, а заправо носи идеологију савременог света (Roel 2014: 25, 26). Зато је и важно да се исламско учење најпре сагледа у својим изворним облицима и у раним фазама византијско-исламског дијалога. Даље, испитивање регрутације цихадиста као специфичног феномена савремене десекуларизације на мултиконфесионалном подручју Балкана у периоду од 2012. до данас занимљиво је из више разлога, између осталог, наведимо неопходност бољег разумевања и предвиђања њених могућих утицаја на међународну политику.

С разлогом смо горе указали да потенцијално јачање сфере сакралног на Балкану заправо продубљује и ставља у савремене политичке контексте теолошку проблематику сабивствовања ислама и хришћанства, која је почевши од VIII века била предмет средњовековних религијских полемика између хришћана и муслимана, било да су живели у калифату било у оквирима византијског царства (Kazhdan 1992: 1018). Можда већ овде можемо, ради бољег разумевања историјског развоја исламско-хришћанског сабивствовања, наговестити да се у *De Haeresibus* Јована Дамаскина (Lequien 1864: 764–773), а то патристички извор из VIII века који постаје основ за даља теолошка учења средње и позне Византије, ислам сматра јересју (Sahas 1972: 59), па чак и обичним сујеверјем (грч. σκία). Дакле, ислам у патристичким изворима VIII века није ништа друго до нова јудео-хришћанска јерес с јаким аријанским и монофизитским елементима.

Међутим, хришћански апологетски извори IX века – ту вреди поменути излагање *mutakallima* Теодора Абу Кура (Griffith 1985: 53–73), писаним на сиријском језику, а преведним на грчки – теже упознавању исламских незнабожаца тријадолошком догматом, теологијом иконе и фундаментима хришћанства, што је изазвано даљим продирањем ислама у земље Мале Азије (Griffith 1992: 130–152). Арабљани су освојили Анкируи Аморион 838. године (Ducellier 1992: 150–155). Археолошки налази откривају да је и у периоду јачања ислама освајањем Магреба (639–698), Сирије (634–638), Леванта и Персије хришћанство наставило да коегзистира с исламом, у некој мери попримајући исламске монофизитске утицаје који су свакако водили ка јачању јереси иконоклазма (King 1985: 270–272): немогуће је у исламској перцепцији космоса приказати *ὁλόφαιρος* Бога. Наиме, Алах у исламу, насупротив Светом Тројству хришћанства, јесте вечна (*Allah le Seul*) сфера, дакле, материја, која се не види и не чује. Већ у IX веку Никита Византинца истиче материјалност такве концепције Алаха показујући истинитост вере у Једнога Бога у трима савршеним ипостасима. Ова догматска разлика између ислама и хришћанства остаје суштинска и непромењива кроз векове.

3 Више о самом појму в. Somerville 1998: 251.

За наше даље излагање такође је важно указати да се већ у раним фазама развоја односа ислам–хришћанство критикује концепт светог рата, цихада, тако, на пример, у међуверској полемици IX века Никита Византинац побеђа релативизацију убиства у исламу, зависно од тога да ли је извршено у име Алаха, супростављајући му хришћански систем вредности заснован на десет Божијих заповести (Migne 1862: 666–670).⁴

Из наведеног теолошко-историјског контекста произилази закључак да се суштинске разлике између хришћанства и ислама – исламско схватање монотеизма које је неспојиво с тријадолошким догматом хришћанства и концепт светог рата, цихада – појављују већ у периоду од VIII до X века и остају њихова фундаментална разлика до данас. С друге стране, неоспорно је да се тај међуверски дијалог непрестано води и да коегзистенција ислама и хришћанства еволуира и опстаје кроз векове.

Што се тиче савремених теолошко-политичких појмова који су важни за наше истраживање, треба имати у виду да се под политичким исламом (исламизам или радикални ислам)⁵ подразумева најпре стриктно споровођење исламског шеријатског закона. Исламизам се можда и најјасније огледа у схватању Курана као основног Устава, односно ислама као свепрожимајућег и обједињујућег елемента друштва: ислам јесте држава (*Alis lamdeen wa dawla*). Међутим, исламизам, који је појава позната у средњем веку, у савременој политичкој сфери испољава бројне разлике у схватању како да се верски принципи примене у секуларном свету било да је реч о људским правима, демократији или политичком плурализму. Савремени ислам следи троделну поделу на: конзервативни, радикални и политички ислам (Roy 1994: 56). Такође, у савременом религијском спектруму, треба имати у виду да било да је реч о исламизму у исламу било о зилотизму у хришћанству, екстремне позиције представљају политичку маргину.

Цихадом (арап. *Jihad*) у *linguasacratae* назива борба (Firestone 1999: 84), али у сакралном контексту *Qur'an*-а значење појма *Jihad*се приближава појму *kafir* (pl. *kuffar*) – борби против непријатеља ислама. Такво значење појма *Jihad*се најпре проналази у сурама након *Hijra*, Мухамедовог пресељења из Меке у Медину 622. године када је био упозорен на намеру атентата (*Qur'an*, 22: 39), али и у другим сакралним контекстима, поменимо ту и суре (Tuan 2005: 538–540) у којима се ратницима цихада обећава награда у рају (3: 157–158; 3: 169–172). Такође, суре у којима се дају практичне инструкције верског живота, као што су разлози за ослобођење службе у војсци (9: 91; 48: 17), забране ратовања током сакралних месеци (2: 217), поступање према ратним заробљеницима (47: 4) и начини склапања примирја (8: 61).

Цихадизам, с друге стране, појава је новијег датума и сам термин је неологизам, јер га у средњовековним грчким изворима нема. Најраније партикуле савременог цихадизма, историјски гледано, ваља тражити у вахабистичком покрету у Саудијској Арабији који је покренуо сунитски имам Мухамед Абдел Вахаба у XVIII веку.

4 *Refutatio Mohamedis – monitum.*

5 У стручној литератури (Colin 2017: 115) се инсистира на превазилажењу *Islamic fundamentalism* и свеснијем коришћењу *Islamism, political Islam* и *radical Islam*.

Други талас цихадизма је почео 20-их година XX века у Египту прокламујући неопходност формирања исламске државе превазилажењем *sharia*, исламског закона (Mamdani 2004: 156, 173). Ширећи се на Саудијску Арабију, утицај вахабиста је јачао све до 20. новембра 1989. године када је нападом на Велику џамију вахабистички покрет изазвао подозрење и последично, промену политичке борбе, заокрет ка тихом државоцентричном салафистичком покрету. Вахабистичке заједнице имају глобалистичке намере и свакако да су присутне и на Балкану. Трећи талас цихада долази из редова шиитских цихадиста који након Исламске револуције 1979. године, војним и економским јачањем Ирана настоје да изазову револуције изван граница Ирана, пропагирајући идеологију цихада у хладном рату против САД и Израела.

Да философија ислама садржи јасне глобалистичке геополитичке тенденције, довољно је да погледамо његову дуалистичку представу света, за коју би се с извесном дозом резерве могло рећи да свој најприближнији теолошки еквивалент би могла наћи у источњачким манихејским учењима. Наиме, насупротив ономе што се назива принципом мира, сфером ислама, *Dares Islam*, стоји принцип рата, *Darel Harb*. Даље, ако се погледа фундамент односно реторика цихада, „враћајући се на походе посланика Мухамеда у Арабији, често се позивала на војне сукобе у којима су учествовали муслимани“ (Riven 2017:24), видећемо да када се такви ставови предоче у идеологију, могу се на први поглед изазвати несагласности са савременим схватањем демократије и грађанске слободе. То свакако да не оспорава начелну претпоставку да би и фундаменталистичко гледиште конзервативног ислама било компатибилно с демократијом уколико би се подвргао историјским процесима секуларизације, чак и у областима где је институционализован, као што је Иран или Саудијска Арабија (Mironovaetalii 2015).⁶

Стога, треба имати у виду да је савремени цихадизам реформисан спрам неопфундаменталистичких принципа у сталну, личну и колективну борбу против Запада, при чему и сам колектив, *umma*, постаје флукутирајућа група војника, ослобођена традиционалних веза, посвећена том јединственом, светом неопфундаменталистичком идеалу. У најновијим радовима је већ указано да оно што уједињује и покреће терористичка иступања *umma*-е јесте идеологија радикалног ислама (Kuntić, Mihalinčić 2021: 885) дакле екстремно становиште верског опредељења, али скоријих истраживања токова, безбедоносних ризика које носе те појаве на критичном подручју Балкана нема.

Балкан као територија на којој ислам има вишевековну традицију преко ширења и утицаја Османског царства, данас представља место за које се може рећи да је у скоро сваком извештају који се тиче цихада и активности држављана балканских земаља у терористичким акција широм света. На пример, на Европском парламенту 17. септембра 2021. године постављено је питање заведено под евиденционим бројем E-004285/2021 о безбедоносним мерама за држављане Европске уније захтевајући писани одговор Парламента поводом проналажења *ISIL* (*Da'esh*) докумената цихадистичких терориста који су долазећи с ратишта у Сирији

6 Управо таква околност је забележена 2015. године у Сирији где се FSA (*Free Syrian Army*) политички приближила умереним и радикалним исламистичким гледиштима, укључујући и *al-Qaeda* и *al-Nusra* структуре.

или Ираку пронашли заштиту у криминалним инфраструктурама на Косову (Garraud 2021). Одговор који је упутила EEAS (*European External Action Service*) 20. 12. 2012. (Johannson 2021) негира поседовање *Da'esh* докумената, али потврђује да се на западном Балкану врше регрутације ка *Da'esh* подручјима указујући на *statusquo* методама на превенцији тероризма и политичком дијалогу између ЕС (*European Commission*) и западног Балкана. Као главни циљ будуће сарадње издвојено је унапређење размене информација између ЕС и EEAS-и партнера на западном Балкану који су поступили у складу с међународним контратерористичким планом одобреним 5. октобра 2018. године и до сада *Europol*-у пружили све неопходне информације о грађанима који су учествовали у регрутацијама на релацији Балкан – Исламска држава.⁷ Стога, циљ нашег истраживања јесте предвиђање будућих токова и политичких утицаја дихадистичких структура регрутованих у службу исламско-фундаменталних организација с подручја Балкана, а усмерених ка Европи или Исламској држави, анализом најновијих доступних статистичких података о мобилизацији у периоду 2012–2016. године и извештаја невладиног сектора у сарадњи с безбедносним структурама.

ЕВРОПСКИ МОДЕЛ

Почињући излагање разматрањем ситуације о Европској унији, треба нагласити да се у најновијим радовима (Neumann, Basra 2022: 100) негира колаборација између терориста у Европи криминалне прошлости и дихадистичких група. Реч је о категорији регрута који су прихватили становиште радикалног ислама у својим матичним земљама тако да нису морали да изврше екстерну миграцију како би се придружили терористичким групама. То се поклапа с налазима *Tesat* извештаја за 2017. годину где се, анализом дихадистичких напада у Европи, насумичних убијања у Лондону (март и јун 2017) и Барселони (август 2017) и напада на симболе западног света у Паризу (фебруар, јун и август 2017), долази до закључка да су терористичка дела извршили појединци који су већину живота провели у Европској унији, без директних контаката са Исламском државом (*Tesat* 2018).

7 Johannson 2021: *The Commission is not in possession of the documents mentioned by the Honourable Member in his question. During the conflict in Syria and Iraq, numerous foreign terrorist fighters left the Western Balkans towards Daesh controlled territory. Following the territorial defeat of Daesh, Western Balkan governments started repatriating some of their citizens, and, where applicable, prosecuting them. The Commission and the European External Action Service (EEAS) have been following these developments and supported Western Balkan partners in addressing possible threats stemming from the presence and return of these people. On 5 October 2018, the EU-Western Balkans Ministerial Forum approved the Joint Action Plan on Counter-Terrorism 1. One of the objectives of the Joint Action Plan referred to improving exchange of information and operational cooperation. Western Balkan partners have exchanged information about their citizens repatriated from Syria and Iraq with Member States and the EU Agency for Law Enforcement Cooperation (Europol) with the purpose of introducing this information in the relevant EU law enforcement and border management databases, in line with applicable national and Union law. The Commission and the EEAS have regular dialogues with Western Balkan partners on these issues and also continued to support them in countering radicalisation in prisons, in providing specialised reintegration, resocialisation and rehabilitation assistance, tailored to the needs of returnee men, women and children and supporting the exchange of good practice.*

Резултати најновијих *Tesat* извештаја за 2022. годину анализом 15 извршених терористичких напада у Европској унији⁸ показују да је тероризам у паду у односу на претходне године (*Tesat* 2019), што свакако да треба узети с резервом јер налази не узимају у обзир Велику Британију након *Brexit*-а, али потврђују да су управо најбројнији индивидуални терористички напади извршени оружјем које је једноставно самостално добавити (хладна оружја, превозна средства и импровизоване експлозивне направе), подстакнути интернет подршком друштвених мрежа цихадистичких и десничарских уверења (*Tesat* 2022).

Дакле, деловање идеолога учења фундаменталног ислама проникло је у све делове света, па чак и у оне урбане средине где преовлађује секуларизам и мултикултурализам. Да је то заиста тако, најбоље сведочи чињеница да када индивидуа потпадне под утицај цихадистичке идеологије, у средини се често јавља општа неверица (Roа 2017: 49–50): „Како се дозна за име терористе, новинари се устремљују на четврт у којој је живео, звоне на врата, разговарају са родитељима, сакљупљају изјаве по баровима и око џамија те готово увек слушају исту песму; Не разумемо, није био побожан, пио је, ишао у ноћне клубове... А да, истина, последња два-три месеца причао је о религији“.

Директор Националног центра за борбу против тероризма, Лаура Шиао (Laura Shiao) у свом говору којим ступа на дужност 6. децембра 2017. године на сепатском саслушању број 115-440 (Shiao 2017), износи тврдњу да Исламска држава има способност коришћења интернет платформе у маркетиншке сврхе. Првобитно користећи стандардне платформе – Фејсбук, Твитер и Јутјуб – а касније и Телеграм који је теже контролисати, Исламска држава шифровано шири своје поруке чиме обезбеђује широку прегледност пласираног идеолошког садржаја (Rasmussen 2011), брзо мобилише активисте, а то су млади мушкарци неарапског порекла, старости која је оптимална за мобилизацију, од 16 до 25 година. Њима су друштвене мреже кључни извор информација о цихадизму (Kean 2018).

Зато, на пример, 23. августа 2016. године (*AFP/Euractiv*) министри унутрашњих послова Француске и Немачке покрећу иницијативу да се правни оквири регулисања шифрованих цихадистичких порука (Schmidt 2013) прошире и на Телеграм мрежу, податак који несумњиво сведочи о ширењу цихадистичких порука на Телеграму након 2016. године као новог, тајног канала комуникације. Такав вид пропаганде стоји иза појединачних терористичких напада, наведимо стога овде податак да није случајно да је у периоду 2014–2017. године извршен читав низ појединачних терористичких акција у Лондону, Паризу, Манчестеру, Барселони и Берлину. Даље, није случајно да је управо у том периоду, као последица убрзаног ширења цихадистичких порука интернетом у јулу 2016. године коришћењем Телеграм канала Рахид Касид (Rachim Kassid) позвао на терористичке нападе, а *Youtube* видео снимком подстакао више стотина напада широм света. Своју идеологију је промовисао и кроз музику.⁹ Будући да идеолози разних терористичких организација непрестано развијају системе комуникације и самим тим и софистицираније методе

8 Број напада по земљама Европске уније према званичним подацима (*Tesat* 2018): Француска (5), Немачка (3), Шведска (2), Аустрија (1), Данска (1), Мађарска (1), Белгија (1) и Шпанија (1).

9 *Rap attack, I'm a terrorist* (СЕР 2016).

врбовања нових чланова,¹⁰ обавештајно-безбедносне структуре на свакодневном нивоу морају унапређивати своје одбрамбене механизме како би на што ефикаснији начин штитили безбедносни систем. Наиме, иако Исламска држава територијално слаби учесталим померањем граница ратом у Сирији, њена идеолошка активност на територији Европе је и даље заступљена. Индивидуалним нападима на градове Европе – Ница 2016. година, Беч 2020. година, Дрезден 2020. година, Исламска држава показује да је још увек способна да изведе напад (Кипр 2020).

БАЛКАН – ИСЛАМСКА ДРЖАВА: *perpetuum mobile* регрутације

Наведена категорија индивидуалних терористичких акција, која је доминантна у Европској унији, није примећена на Балкану будући да је реч о транзитном подручју на којем се врше регрутације ка Исламској држави и ка земљама Европске уније и то је дистинктивни квалитет између Балкана и Европске уније. Примера ради, некадашњи аустријски министар унутрашњих послова Карл Нехамер (*Karl Nehammer*), приликом хапшења терористе у Бечу 4. новембра 2020. године, изнео је тврђу да екстремисти са Балкана бивају усмерени у Аустрију одакле се њихово деловање креће у два смера: ка ратишту у Сирији или даље ка северној и западној Европи где врше терористичке акције (ВВС 2020).¹¹ Велики број аустријских држављана муслиманске вероисповести је напустио Аустрију и отишло да се бори на страни Исламске државе (Оџват 2020). Самим тим, имајући у виду геостратешку позицију Балкана, на раскршћу Европе и Исламске државе, на основу најновијих доступних података разумно је претпоставити да указани ризици у балканском подручју у будућности могу постојати и у Европској унији, стварајући неопходност подизања друштвене свесности о потенцијалним ризицима.

О џихадистичким активностима на Балкану сведоче најскорији доступни статистички подаци за период од 2012. до 2016. године. Наиме, број мобилисаних џихадиста с подручја Балкана, упућених на страна ратишта у служби Исламске државе и вршења исламске мисије јасно се види у следећој табели (Иницијатива 2016):

2012–2016	Укупан број који је отишао	Повратници	Погинули	Нема података
Албанија	140	44	20	76
БиХ	240	56	70	114
Македонија	120	72	25	25
„Косово“	316	117	58	141
Црна Гора	20	/	5	15
Србија	43	11	11	21

10 Идентификована је употреба *off-the-self encryption*. Даље, *end-to-end encryption* омогућава да терористи остану умрежени, а сви рестриктивни закони који би се применили на њих би погодили и целокупну популацију.

11 Напад у Бечу 2020. године је био индивидуални терористички напад који је извео претходно осуђивани Кујтим Fejzulaj, аустријског држављанства, али пореклом из северне Македоније.

Анализа података указује да је највећи број регрутација забележен на Косову и Метохији (316), Босни и Херцеговини (240) и Албанији (140). При том, и највећи број повратника је са подручја Македоније (60%), Косова и Метохије (37%), затим следи Албанија (31%) и БиХ (23%). Наравно, имајући у виду тренд непрестаног пораста мобилизованих с подручја Балкана, основано је претпоставити да су бројке за 2023. годину знатно веће, а посебно ако се узме у обзир и велики број незабележених односно, илегалних улазака и излазака из земаља, чему је итекако погодовала мигрантска криза.

Несумњиво је да регрутери Исламске државе имају одређене критеријуме према којима дефинишу циљне групе (низак економски статус, рурална средина, исламске културолошке премисе поднебља) и способност тачне процене потенцијално подобне индивидуе, а савремени интернет постаје кључни канал да дођу до субјеката за приступање таквим организацијама. Исламска држава у својим редовима има око 90 хиљада стручњака широм света, који проповедају и регрутују нове борце за халифат (Јевтовић 2016: 221).

Такође, безбедносни ризик на Балкану се повећава са тим што у Босни и Херцеговини имамо велики број джихадиста који су деведесетих година узели активно учешће у ратним дешавањима, дакле војно су обучени у савременим околностима убрзаног ширења идеологије джихада тајним каналима представљају врло озбиљан безбедоносни ризик.¹² С друге стране, рат у Босни 90-их година је узроковао долазак војно спремних джихадиста с Блиског истока, Саудијске Арабије, Авганистана, Ирака који су у поратном периоду вршили регрутације муслимана с подручја Босне за службу исламских терористичких организација. Службом у таквој организацији индивидуе стичу екстремне норме и вредности, што представља безбедносни ризик за средину у коју се врате након ратних и терористичких акција. Наиме, „хиљаде муслимана, углавном Арапа, изашло је из авганистанског котла са непроцењивим ратним искуством и неизбрисивим осећајем да их ништа не може зауставити“ (Шиндлер 2009:109).

Треба поменути да су „језгро Бин Ладенове балканске мреже чинили ветерани бригаде *Ел Муџахид* армије БиХ која је основана 1992. Године (Елзасер 2005: 21–23) бројећи у свом саставу добровољце из целог исламског света под командом Абу Абдул Азиса, познатог по бројним злочинима над Србима и по речима да је у БиХ дошао да босанске муслимане поучи исламу“ (Трифковић 2007: 294). Богато ратно искуство које су припадници ових организација донели у Босну и пренели на одређене исламске организације у Босни и Херцеговини, свакако да је допринело бујању екстремизма и развоју идеологије исламског фундаментализма на простору поменуте државе. Такође, важно је поменути да је опасност тим већа што се након рата у Босни, поменути ратници, нису вратили у матичне државе, нити су одговорали

12 „Мада се често помињу различите цифре муџахедина који су ратовали на тлу Босне и Херцеговине, за веровати је да је кроз БиХ у периоду од 1992–1995. године продефиловало од десет до дванаест хиљада муслимана из страних земаља, те да је неколико хиљада од њих добило на тадашњим легалним (брак са држављанком БиХ, учешће у рату у саставу тадашњих званичних војних формација БиХ и сл.) или на нелегалним основама држављанство БиХ, а да је реалан број оних који су остали износио око хиљаду и пет стотина“ (Simeunović 2009: 227).

пред законима државе у којој су ратовали, већ су остали на територији БиХ и других земаља на Балкану. Такође, исламисти који су дошли у Босну и Херцеговину током ратних година XX века, вршили су дугогодишњу пропаганду и мобилизацију нових младих џихадиста. Поменимо само да је „Босна једно од највећих места за регрутацију бораца Исламске Државе у Европи. Стручњаци сматрају да је у борби у Сирији и Ираку отишло најмање хиљаду особа са Балкана. Томе треба додати и Бошњаке који имају немачко, аустријско или српско држављанство“ (Војић 2015). Додатна радикализација босанско-херцеговачког друштва узроковала је медијско помињање Босне и Херцеговине у свим извештајима о терористичким акцијама у Европи.¹³

Из свега наведеног разумно је претпоставити да ће тероризам који се укорењено у Босни и Херцеговини и у будућности стварати безбедносне проблеме међународној заједници, ширењем идеолошког утицаја међу млађим нараштајем босанско-херцеговачког друштва.

Анализа доступних најновијих података о регрутацијама изнесених горе у табели показује да је српска покрајина Косово и Метохија постала без сумње област из које има највише регрутованих припадника Исламске државе у Европи (316), чак више од Босне и Херцеговине (240). Радикализација муслимана на Косову и Метохији стоји у директној политичкој вези с јачањем политичког ислама у Босни и Херцеговини и културно-историјским наслеђем Османског царства. Овде треба напоменути да је рат у Босни и Херцеговини 90-их година XX века узроковао тешку политичку сарадњу босанско-херцеговачких лидера муслиманске вероисповести с исламским центрима на Блиском истоку, посредно доводећи косовске сепаратисте у сарадњу с блискоисточним центрима.

Управо ти политички разлози стоје иза тврдње новинара Смајића изнетог 23. јуна 2017. године у угледном немачком *Deutsche Welle* (Смајић 2017): *Косово данас њо љави сџановника има највећи број бораца Исламске државе у Европи. Постоји 316 њо љврћених случајева¹⁴ у којима су се косовски „држављани“ њрикључили џихадистичким ѓрупама у Сирији и Ираку. У Ираку и Сирији налази се 75 џихадиста са Косова, с којим је отишло још 40 жена и 29-оро деце. Међутим, имајући у виду непрестано јачање сарадње на релацији Косово – Босна и Херцеговина – Исламска држава, разумно је претпоставити да је тај број далеко већи. Безбедносни ризик по суверенитет Републике Србије је присутан и ако се узме у обзир повратак ратника у служби Исламске државеу матичне државе, јер, према наводима немачких снага безбедности, о чему такође сведочи извори *Deutsche Welle* од 23. јуна 2017. године (Смајић 2017): 57 муш-караца са Косова њо љинуло је као борци Исламске државе. Иначе, 115 бораца Исламске*

13 Ту се, пре свега, мисли на Беч, када су 2020. године „медији у Немачкој опширно писали о везама бечког атентатора с исламистичким круговима на Балкану. Он је, како се тврди, очигледно био члан терористичке милиције Исламске државе, односно представништва Исламске државе на Балкану. Конкретно, процењује се да је „од седам кључних фигура у дешавањима 11. септембра најмање четворица су се борила током деведесетих година у Босни“ (Елзасер, 2005: 18). Из горе изнесеног намеће се закључак да све важније терористичке акције, почев од напада на Њујорк и Вашингтон 11. септембра 2001, стоје у непосредној вези с Босном, а процењује се (Simeunović 2009: 226) „да ће задуго још имати везе са њом“.

14 Истинитост и веродостојност статистичких података Атлантске иницијативе које смо изложили горе у раду потврђује и извор *Deutsche Welle*: 316 потврђених случајева регрутације са подручја КиМ.

државе у међувремену се вратило на Косово. Повратници на Косово и Метохију обучени у Сирији и Ираку, користећи мигрантску кризу и тешкоћу контролisaња илегалних улазака у матичне земље (Халид 2015: 65), заштићени су од тренутних косовских власти, чиме се угрожава регионална безбедност. Ратни повратници на Косово и Метохију, вршећи регрутацију и обучавајући нове чланове, стварају непрестани круг радикализације и нових регрутација за исламистичке организације.

Што се тиче северне Македоније, регрутација и радикализација македонског становништва потпомогнута је из суседне Албаније и с Косова и Метохије. Према веродостојним подацима (Вукелић 2018: 141), на света ратишта у Сирију и Ирак с подручја северне Македоније отишло је 207 бораца, албанских муслимана, а њих 72 се вратило својим домовима. Даље, износи се тврдња (Вукелић 2018: 141б) да Македонске службе безбедности треба да буду у стању приправности из више разлога. Први разлог су ратни повратници из Исламске државе. Албанска претња територијалном интегритету Северне Македоније представља други разлог, а као трећи се наводи регрутација македонских држављана за страна ратишта. Зато је глобална коалиција за борбу против тероризма (Members 2023) усредредила активности ка детектовању, идентификацији, неутрализацији и кривичном гоњењу својих држављана, као и свих ратних повратника. Вредне помена су три антитерористичке акције спроведене у Северној Македонији: „Ђелија 1“,¹⁵ „Ђелија 2“¹⁶ и „Ђелија 3“ (Analitika 2015). Самим тим, не изненађује нас да је 2014. године Северна Македонија за учешће у страним војним или паравојним формацијама увела законску санкцију од 4 до 20 година затвора.¹⁷

Узимајући у обзир веродостојне податке у виду броја хапшења имама због регрутација за старна ратишта,¹⁸ као и број учесника с подручја Балкана у терористичким акцијама широм Европе,¹⁹ јасно је да заговорници идеје Исламске државе настоје

15 Након прве полицијске акције у Скопљу 2015. године било је ухапшено, а потом на затворске казне до седам година и осуђено једанаест особа оптужених да су од октобра 2014. године до средине 2015. године врбовали, регрутовали и слали македонске држављане за учешће у паравојним јединицама у Сирији и на Блиском истоку. О том догађају стоји следећи навод: *Том иришком највећу казну од седам година затвора добио је локални имам, који је признао да је био главни организатор и идеолог џихадистичке ћелије преко које је најмање 130 македонских држављана отишло да се бори на сирани Исламске државе у Сирији и Ираку. Предавање џихадиста од матичне земље до ратних подручја у именујим земљама најчешће је ишао преко Турске, а добровољци су имали лажна докуменћа која су добили у Скопљу. Међу осуђенима је било и званичника џидашине Владе, али и лекара и уледних грађана.*

16 У полицијској акцији „Ђелија 2“ која је спроведена 2016. године у Скопљу и Тетовуиза решетак се нашло четири особе осуђене за ратовање на страниј територији. Полицијским унакрсним испитивањем утврђено је да су сви они прошли разне војно-терористичке обуке у Сирији и другим областима где Исламска држава има јако идеолошко упориште.

17 Ул. КРИВИЧЕН ЗАКОНИК 2014, члан 419.

18 Дат је списак (в. Sandžak Press 2023) 12 имена имама ухапшених на Косову 2014. године: Сабахудин Селими, Енес Гога, Ерол Несими, Идриз Билибани, Леонард Рули, дардан Дука (Ђука), Сафет Краснићи, Мазлама Мазлама и Бедрин Робај.

19 Нарочито треба узети у обзир заговарање стварања Велике Албаније од стране појединих косовских терориста која „би морала бити муслиманска држава која би се ослањала на исламски свет, стога се јасно види да је идеја Велике Албаније била само етапа ка остварењу идеје јединствене исламске државе“ (Јевтић 2013: 36).

да шире територијално упориште у Србији са покрајином Косовом и Метохијом, Северној Македонији, Босни и Херцеговини зато што ту већ постоји јако идеолошко упориште средњовековних корена. Пред собом имају циљ успостављања јединствене верске заједнице, која поседује тенденцију превазилажења оквира ислама.²⁰

ИНОВАЦИЈЕ

Република Србија је питање одласка својих грађана на страна ратишта решила законским путем. Тако члан 386а Кривичног законика каже (Zakonik 2019): „(1) Држављанин Србије који учествује у рату или оружаном сукобу у страниој држави, као припадник војних или паравојних формација страна у сукобу, а није држављанин те стране државе, као ни припадник званичне мисије међународне организације чији је Србија званични члан, казниће се затвором од шест месеци до пет година. (2) Ако је дело из става 1 овог члана, учињено у саставу групе, учинилац ће се казнити затвором од једне до 8 година“. Такође, законом је предвиђена санкција и за организовање учествовања у рату или оружаном сукобу на простору стране државе. Члан 386б каже: „(1) Ко у намери извршења кривичног дела из члана 386а на територији Србије врбује или подстиче друго лице на извршавање тог дела, организује групу или врши обуку другог лица или групе за извршење тог дела, опреми или стави на располагање опрему ради извршења тог дела или даје или прикупља средства за извршење тог дела, казниће се затвором од две до десет година. (2) Ако је дело из става 1. овог члана учињено у саставу групе, учинилац ће се казнити затвором од једне до осам година“. Законска регулатива омогућила је држави да правно заустави одлазак грађана на страна ратишта и да на тај начин превентивно делује. Међутим, превенција као прва намера сваког закона није довољна.²¹

Враћајући се чињеничкој фактури на Балкану, дужни смо да укажемо да су припадници Исламске државе и на овом подручју унапредили своју екстремистичку агенду на друштвеним мрежама стварајући чак и часопис *Cybernetics* у којем је се указује на неопходност технолошког образовања, а шифрована резмена порука је норма јер „стране службе све прате“ (Вукелић 2018: 117). Посебно је важно обратити пажњу на Косово и Метохију где је у току протеклих година по „свеобухватном истраживању *The Internet World Stat*-а употреба интернета забележена код 76,6%, од 1.8 милиона људи“ (Marušić 2014). Даље, и сведочења бивших бораца који су одређено време провели у служби Исламске државе нам говоре да је управо садржај пласиран путем интернета њима омогућио комуникацију са саборцима, као и потребну литературу и пропагандни материјал.

Наведени подаци указују на неопходност разматрања усвајања горе описаних европских модела контроле и заштите на друштвеним мрежама, укључујући и исламска теолошка предавања на *You Tube*. Истовремено намеће се и потреба да се

20 „Ислам ће једном владати целим светом. То ће се по њиховим речима морати догодити, то је део вере“ Todenhefer 2016: 94.

21 Треба напоменути да није једноставно утврдити којим поводом грађани одлазе у одређене земље, посебно када је реч о Сирији или Ираку и такви изласци из земље захтевају додатне безбедносне провере.

подстакне теолошко образовање како у хришћанској тако у исламској заједници како би се подигла друштвена свест о разликама између екстремистичког и правоверног исламског учења. Такође, ако се резултати истраживања о јачању исламске десекуларизације на Балкану ставе у равн међународне политике, јасно је да је неопходно отварање дијалога између балканских земаља и Европске уније у циљу критичког преиспитивања актуелности тезе да на Балкану живе претежно секуларни муслимани.

ЛИТЕРАТУРА

- Berger 1967: Peter Berger. *The Sacred Canopy: Elements of a Sociological Theory of Religion*. New York: Doubleday and Company.
- Berger 1999: Peter Berger. *The Desecularization of the World*. Grand Rapids: William B. Eerdmans' edition.
- Бергер 2008: Питер Бергер. *Десекуларизација свећа – њрејорог релијије и свејска ѡполијика*. Нови Сад: Прометеј.
- Bećirević 2016: Edina Bećirević. *Salafism vs. Moderate Islam: A Rhetorical Fight for the Hearts and Minds of Bosnian Muslims*. Sarajevo: Atlantska inicijativa.
- Вукелић 2018: Милан Вукелић. *Косово и Мејхохија ѡод засјавом Исламске државе*. Београд: Центар за проучавање религије и верску толеранцију.
- Griffith 1985: Sidney H. Griffith „Theodore Abū Qurrah's Arabic Tract on the Christian Practice of Venerating Images.” *Journal of the American Oriental Society*, vol. 105, no. 1, 1985, pp. 53–73.
- Ducellier 1992: Alain Ducellier. „Byzance, Ange Cruel dans un environnement cruel. Notes sur le ‘Musulman cruel’ dans l'Empire byzantin entre VIIe et XIIIe siècles”, in *Crudelitas: The Politics of Cruelty in the Ancient and Medieval World*, eds T. Viljamas, A. Timonen and Chr. Krötzl. [First edition.] Krens: Gesellschaft zur Erforschung der materiellen Kultur des Mittelalters, 148–180.
- Елзасер 2005: Јирген Елзасер. *Како је цихад сјиѡао на Балкан*. Београд: НК Јасен Д.О.О.
- Јевтић 2013: Мирољуб Јевтић. *Цихад у Босни и време ѡбализације*. Београд: Центар за проучавање религије и верску толеранцију.
- Јевтовић 2016: Зоран Јевтовић. „Слике цихада и ѡројѡандни рајѡци на ѡбалиним друшћивеним мрежама”. *Полијиколојика релијије*. Зборник радова. Ур. Мирољуб Јевтић. Београд: Центар за проучавање религије и верску толеранцију.
- Kazhdan 1992: Alexander P. Kazhdan, *The Oxford Dictionary of Byzantium*, vol. 1. London: Oxford University Press.
- King 1985: Geoffrey King. „Islam, Iconoclasm, and the Declaration of Doctrine.” *Bulletin of the School of Oriental and African Studies, University of London*, vol. 48, no. 2, 267–277.
- Kuntić, Mihalinić 2021: Dario Kuntić, Martina Mihalinić. „Migration and Jihadi Terrorism in Europe”, *Teorija in Praksa*, vol. 58, 3/21, 882–900.
- Lequien 1864: Michel Le Quien. „Joannis Damasceni monachi et presbyteri hierosolymitani opera omnia quae exstant”. *Patrologiae cursus completus*, ed. Jacques Paul Migne [vol. XCIV]. Parisiis: intra moenia Parisina.
- Migne 1862: Jacques Paul Migne. *Patrologiae cursus completus*, vol. CV. Parisiis: intra moenia Parisina.
- Neumann, Basra 2000: Peter Neumann, Rajan Basra, *Criminal pasts, terrorist futures? Jihadist recruits in Western Europe*: United Kingdom: Department of War Studies.
- Riven 2017: Maliz Riven. *Islam – sažeti priručnik*. Beograd: Laguna.
- Roa 2017: Olivije Roa. *Džihad i smrt*. Novi Sad: Akademska knjiga.
- Somerville 1998: Robert Somerville. „Secular Society Religious Population: Our Tacit Rules for Using The Term Secularization”. *Journal for the Scientific Study of Religion* 37 (2), 249–253.
- Roy 1994: Olivier Roy. *The failure of Political Islam*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- Sahas 1972: *John of Damascus on Islam, The heresy of the „Ishmaelites”*. Leiden: E. J. Brill.

- Simeunović 2009: Dragan Simeunović. *Terorizam*. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu.
- Трифковић 2007: Срђа Трифковић. *Сенкацихага*. Београд: Српска књижевна задруга.
- Гуан 2005: „Djihād”. *Encyclopaedia of Islam*. ed. H. A. R. Gibb and J. H. Kramers. [Second edition.] Leiden: Brill, 538–540.
- Firestone 1999: Reuven Firestone. *The Origin of Holy War in Islam*. New York: Oxford University Press.
- Халид 2015: Алам Ф. Халид. *Џихадиста из суседства*. Београд: ИКП Евро.
- Colin 2017: Chapman Colin. „Christian Responses to Islamism and Violence in the Name of Islam.” *Transformation*, vol. 34, no. 2, 115–130.
- Шиндлер 2009: Џон Р. Шиндлер. *Несвети џерор: Босна, Ал Каида и ујсон глобалној џихага*. Београд: Службени гласник.

ЕЛЕКТРОНСКИ ИЗВОРИ

- Analitika 2015. Makedonija: uhapšeno devet osumnjičenih u policijskoj akciji „Čelija”. <<https://www.portalanalitika.me/clanak/197352--makedonija-uhapseno-devet-osumnjiceni-h-policijskoj-akciji-celija>> [1. 2. 2023].
- Bojić 2015: Saša Bojić. *Regrutacija za „Islamsku državu” u BiH*. <Regrutacija za „Islamsku državu” u BiH – DW – 9. 3. 2015.> [22. 4. 2023].
- BBC 2020: <Vienna shooting: Arrests after ‘freed jihadist’ kills four - BBC News> [1. 3. 2023].
- Garraud 2021: Jean-Paul Garraud, *Threat of jihadist terrorists coming over from the Balkans*. <Parliamentary question | Threat of jihadist terrorists coming over from the Balkans | E-004285/2021 | European Parliament (europa.eu)> [1. 2. 2023].
- Zakonik 2019: *Krivični zakonik*. <Krivični zakonik (paragraf.rs)> [11. 2. 2023].
- Inicijativa 2016: *Between Salvation and Terror*. <https://atlantskainicijativa.org/wp-content/uploads/BETWEEN_SALVATION_AND_TERROR/BetweenSalvationAndTerror.pdf> [28. 3. 2023].
- Johansson 2021: EN E-004285/2021 Answer given by Ms Johansson on behalf of the European Commission (20.12. 2021). <E-9-2021-004285-ASW_EN.pdf (europa.eu)> [25. 4. 2023].
- Kean 2018: Thomas Kean. *Digital Counterterrorism: Fighting Jihadists Online*. <<https://bipartisanpolicy.org/download/?file=/wp-content/uploads/2019/03/BPC-National-Security-Digital-Counterterrorism.pdf>> [1. 5. 2023].
- КРИВИЧЕН ЗАКОНИК 2014: Кривичниот законик („Службен весник на Република Македонија“ број 37/96. <<https://jorm.gov.mk/wp-content/uploads/2016/03/%D0%B7%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%B8%D0%BA-%D0%BF%D1%80%D0%B5%D1%87%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B5%D0%BD-%D1%82%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82.pdf>> [28. 1. 2023].
- Marušić 2104. Kosovo leads Balkans in Internet Addiction. <Kosovo Leads Balkans in Internet Addiction | Balkan Insight> [23. 4. 2023].
- Members 2023: Members – The Global Coalition to Defeat ISIS. <Members – The Global Coalition To Defeat ISIS - United States Department of State> [13. 4. 2023].
- Mironova et alii: Vera Mironova. *Syria’s democracy jihad*. <Syria’s Democracy Jihad | Foreign Affairs> [13. 3. 2023].
- Ožvat 2020: *Beč – centrala za džihadiste sa Balkana?* <Beč – centrala za džihadiste sa Balkana? – DW – 4. 11. 2020.> [18. 5. 2023].
- Rasmussen 2011: Nicolas J. Rasmussen. *Countering Violent Islamist Extremism: The Urgent Threat of Foreign Fighters and Homegrown Terror*. <Countering_Violent_Islamist_Extremism.pdf (dni.gov)> [10. 5. 2023].
- Roel 2014: Meijer Roel. *Global Salafism: Islam’s New Religious Movement*. New York: Oxford University Press.
- Sandžak Press 2023: Kosovska policija jutros uhapsila 12 imama. <Kosovska policija jutros uhapsila 12 imama (sandzakpress.net)> [5. 5. 2023].

- Smajić 2017: Saudijska radikalizacija na Kosovu. *Politika*. 23. 06. 2017. <<https://www.dw.com/sr/saudijska-radikalizacija-na-kosovu/a-3938449>> [13. 5. 2023].
- Shiao 2017: *Adapting to defend Homeland against the evolving international terrorist threat.* <- ADAPTING TO DEFEND THE HOMELAND AGAINST THE EVOLVING INTERNATIONAL TERRORIST THREAT (govinfo.gov)> [18. 4. 2023].
- Schmidt 2013: Eric Schmidt. <Google's Eric Schmidt: 'the solution to government surveillance is to encrypt everything' - The Verge> [5. 5. 2023].
- Tesat 2018: *European Union Terrorism Situation and Trend Report 2018.* <tesat_2018_1.pdf (europa.eu)> [12. 4. 2023].
- Tesat 2019: *European Union Terrorism Situation and Trend Report 2019.* <Terrorism Situation and Trend Report 2019 (TE-SAT) | Europol (europa.eu)> [12. 4. 2023].
- Todenhefer 2016: Jirgen Todenhefer. *Deset dana u Islamskoj državi*. Beograd: Laguna.
- CEP 2016: *Counter extremism project. Rachid Kassim.* <Rachid Kassim | Counter Extremism Project> [28. 3. 2023].

Uroš B. BABIĆ

Jovana V. PAVLOVIĆ

THE THEOLOGICAL AND POLITICAL CHALLENGES
OF THE CONTEMPORARY DESECULARIZATION IN BALKAN:
JIHDIST REGRUTATIONS

SUMMARY

The latest *Tesat* report and statistical data analysis show that the individual extremist actions are predominant in EU, mostly incentivized by social networks, especially *Telegram groups* after 2016. Consequently, French and German prime ministers took the initiative on 23rd August 2016 and induced legal regulations for *Telegram group*, especially concerning jihadist secret messages. Balkan as multiconfessional transitory area distinguishes itself by two-directional regrutations: towards Islamic State and toward EU, consequently representing constant safety threat to EU countries. The latest regrutation statistical data analysis shows that the highest regrutation rate is in Kosovo and Metohija – 316 identified cases, Bosna and Hercegovina (240) and Albania (140). The highest returnee rate is also noticed in Kosovo and Metohija (37%), right behind Macedonia (60%). It is reasonable to assume regrutation and returnee numbers are higher in 2023, pointing out the necessity for the European legislative models concerning terroristic contents regulation introduction in Serbian legislative system. The Byzantine sources of the eight to the tenth century analysis gives better understanding of the contemporary situation theological background along with fundamental differences between Islam and Christianity outline. References from the patristic writings of Saint John Damascus, Nicetas of Byzantium and Theodore Abu Qurrah. Two main distinctive contemporary qualities between Islam and Christianity, namely, Islamic Monotheism vs. Christian Triadologic concept and Islamic jihad are recognized during early stages of the Byzantine–Islamic dialog. The necessity for theological education enabling concrete discerning between extremist and moderate Islamic belief is also emphasized along with the EU knowledge of Islamic desecularization process strengthening in Balkan.

Key words: Balkan, Byzantine sources of the eight to the tenth century, regrutations, jihadist, EU.